

განათლების პირველი კერები აჭარაში XX სს. 20-40 წწ (აჭარა)
First education hubs in Ajara in the middle of XX c

ირმა კარანაძე

სსიპ აჭარის მუზეუმი, ამირან კახიძის სახელობის აჭარის
არქეოლოგიური მუზეუმის მეცნიერმუშაკი
ფილოლოგიის დოქტორი

IRMA KARANADZE

LEPL Ajara Museum, Researcher at Amiran Kakhidze
Ajara Archaeological Museum, PhD in Philology

DOI: <https://doi.org/10.52340/gmg2024.01.006>

აბსტრაქტი: როგორც მოგეხსენებათ, აჭარის განათლების სისტემაში წლების განმავლობაში მუშაობდა არაერთი საინტერესო ბიოგრაფიის მქონე ადამიანი, რომლებმაც არა მხოლოდ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს აჭარის განათლების სისტემის განვითარებასა და არაერთი თაობის აღზრდაში, არამედ ნათელი კვალი დატოვეს ადამიანების მეხსიერებაშიც. განსაკუთრებით იმ პირველი თაობის პედაგოგებმა, რომლებმაც აჭარაში მუშაობა დაიწყეს ურთულეს პერიოდში - საბჭოთა ხელისუფლების გარიჟრაჟზე, დიდი ისტორიული და მენტალური ცვლილებების ეპოქაში. მათი საქმიანობის, ადგილობრივ მოსახლეობასთან მათი ურთიერთობის, ზოგადად, სოფლების კულტურული ცხოვრების განვითარებისათვის მათი ზრუნვისა და მოღვაწეობის შესახებ არაერთი ნათელი მოგონებაა შემონახული ხალხის კოლექტიურ მეხსიერებაში. ეს მოგონებები, ზოგჯერ, მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ოფიციალური ისტორიოგრაფიის მონაცემებისგან და ამ პერიოდის აჭარის ისტორიის ძალზე საინტერესო მომენტებს ინახავენ და მნიშვნელოვნად ავსებენ ოფიციალურ ისტორიოგრაფიას.

სწორედ ამან გვიბიძგა სხვადასხვა თაობის ადამიანებთან კომუნიკაციით შეგვესწავლა ადამიანების მეხსიერებაში შემონახული ეს საინტერესო ისტორიები და წინა პლანზე წამოგვეწია რესპოდენტთა მიერ განცდილი და მათ მეხსიერებაში დაღეძილი მოვლენები, პიროვნული განცდებისა და ისტორიების პრიზმაში გაგვეხილა ისეთი მნიშვნელოვანი და გარდამტეხი მოვლენა აჭარის ისტორიაში, როგორც იყო წერა-კითხვის უცოდინრობისა და მცირემცოდნეობის ლიკვიდაცია.

საკვანძო სიტყვები: განათლების პირველი კერები, წერა-კითხვის უცოდინრობის ლიკვიდაცია, წერა-კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო სკოლები, „ქართველთა შორის წერა - კითხვის გამავრცელებელისაზოგადოება“, „ქართულისაქველმოქმედოსაზოგადოება“, მცირემცოდნეობის სალიკვიდაციო სკოლები.

Abstract: As you know over the years, numerous individuals with remarkable biographies have worked within Adjara's educational system. Their contributions extended far beyond the advancement of education in the region and the upbringing of successive generations; they also left an enduring legacy in the collective memory of the people. This is particularly true of the first generation of educators who began their work in Adjara during a most challenging period—at the dawn of Soviet rule, an era marked by profound historical and cultural transformations. The collective memory of local communities has preserved a wealth of vivid recollections concerning their professional activities, their interactions with the population, and their efforts to cultivate the cultural life of villages more broadly. These memories, at times, diverge significantly from the data presented in official historiography. They capture highly engaging aspects of Adjara's past and substantially enrich the official historical narrative. It was precisely this realization that encouraged us, through communication with representatives of different generations, to study these stories preserved in people's memory. Our aim has been to foreground the events experienced and internalized by respondents, and to examine a crucial and transformative process in the history of Adjara—the elimination of illiteracy and semi-literacy—through the prism of personal

Keywords: Early Centers of Education , Elimination of Illiteracy, Schools for the Eradication of Illiteracy, Society for the Spreading of Literacy among Georgians, Georgian Charitable Society, Schools for the Eradication of Semi-Literacy.

საბჭოთა ხელისუფლების განათლების რეფორმებთან დაკავშირებულ მოვლენების შესახებ არაერთი ნაშრომია შექმნილი, მაგრამ მათი უმრავლესობა საბჭოთა პერიოდში დაიწერა და ეს ლიტერატურა გაჯერებულია საბჭოთა იდეოლოგიით. ამასთან, ამ ნაშრომებში არაფერია ნათქვამი კონკრეტული პიროვნებების შესახებ, რომლებიც ქმნიდნენ სწორედ ამ ისტორიას, მათ თავგადასავლებზე, მათ განცდებზე, იმ სიძნელეებზე, რომლებიც ხვდებოდათ მათ მოღვაწეობისას. ამიტომ ჩვენ გადავწყვიტეთ კვლევის მეთოდად აგვერჩია ზეპირი ისტორიები, რომლებიც წარმოაჩენს ოფიციალური ისტორიოგრაფიისაგან მივიწყებულ ან მიჩქმალულ მხარეებს, მოვლენის უშუალო მონაწილეთა მიერ განცდილსა და მათი ახლობლების, შთამომავლების მეხსიერებაში დალექილ მოვლენებს.

წარსულის გააზრება ზეპირი ისტორიების კონტექსტში, ფაქტების დამი ახლებური მიდგომის საშუალებას იძლევა. ამ ნარატივების შეპირისპირება ისტორიულ დოკუმენტებთან, საარქივო მასალასთან, პერიოდული პრესის მონაცემებსა და სამეცნიერო ლიტერატურასთან პროცესების მეტნაკლებად დაბალანსებულ და რეალურ სურათს წარმოქმნის. ამდენად, ჩვენ შევეცდებით აჭარის განათლების ისტორიის ეს პერიოდი წარმოვადგინოთ ზეპირი ისტორიების საშუალებით, პიროვნული განცდებისა და ისტორიების პრიზმაში. გასაანალიზებლად ავირჩიეთ ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტში (მაშინდელი ბათუმის რაიონი) წერა-კითხვის უცოდინრობის ლიკვიდაციის პროცესები.

ჩვენი ქვეყნის ისტორიული წარსულის კვლევაში განათლების საკითხების შესწავლას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. ოსმალეთის ეპოქაში შეჩერებული კულტურული განვითარება მე-19 საუკუნეში ქართველი მოღვაწეების დიდი ძალისხმევით კვლავ აღორძინდა, შემდგომი განვითარება კი მე-20 საუკუნის შუა ხანებიდან იწყება. სკოლების გაჩენა, წერა- კითხვის გავრცელება საბჭოთა ხელისუფლების განათლების რეფორმებთან იყო დაკავშირებული, რომელიც 1920-იან წლებში დაიწყო. პირველ სკოლებს რეგიონის მოსახლეობის წერა- კითხვის უცოდინრობის აღმოფხვრა და განათლების დონის ამაღლება ევალებოდათ. (შრომები XV- ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი,)

აჭარაში სკოლების გახსნის საქმეში განსაკუთრებით დიდი როლი ითამაშა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“. პროფესორი ალექსანდრე გობრონიძე წიგნში „იაკობ გოგებაშვილი და აჭარა“ წერდა: „აჭარელი ბავშვებისათვის სკოლების გახსნა და ბავშვების სკოლაში მიზიდვა ყველას აინტერესებდა. ამ საქმეს ი. გოგებაშვილი დიდ ყურადღებას უთმობდა. იგი აჭარაში ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დავალებით დადიოდა და პრაქტიკულ დახმარებას უწევდა. იაკობ გოგებაშვილს, როგორც განმანათლებელს, ერის წინსვლის მთავარ საშუალებად მიაჩნდა სკოლა, მრავალტანჯული აჭარის აყვავება-აღორძინებას იგი ქართული სკოლის გახსნა-დაარსებაში ხედავდა. (გობრონიძე ა, ბათუმი 1970)

მნიშვნელოვანია აჭარის განათლების ისტორიის მკვლევარის ვახტანგ წულუკიძის ნაშრომი „პირველი ქართული სკოლა აჭარაში“ (ბათუმი, 1982 წ.) ავტორი წიგნის შესავალ ნაწილში ხაზს უსვამს კონკრეტულად ბათუმის პირველი ქართული სკოლის გახსნის მნიშვნელობას, განსაზღვრავს თურქთა ბატონობისაგან გათავისუფლებული აჭარისათვის ამ სკოლის დიდ როლს და ფაქტობრივად გვამღვს ბათუმის პირველი ქართული სკოლის ისტორიას მისი დაარსებიდან XX საუკუნის 70-იანი წლების ბოლომდე. ილია ჭავჭავაძეც აჭარის მოსახლეობის ეროვნული გათვითცნობიერების, თავიანთ ქრისტიან ძმებთან, ქართველებთან სულიერად შეკავშირების უმნიშვნელოვანეს წინაპირობად სასკოლო დაწესებულებების გახსნას მიიჩნევდა, რომ „- ეს სკოლები სხვა ყოველს საშუალებაზედ მეტად სულითა და გულით შემოგიერთებენ აჭარისა და ქობულეთის ერსა და ისევ ისე ძმურს სიყვარულს ჩამოაგდებენ ჩვენში, როგორც უწინ, იმათ ოსმალოს ხელში ჩავარდნის დრომდე ყოფილა.“ (გობრონიძე, 1970) პირველად ბათუმში 1881 წლის მარტში, სწორედ ამ საზოგადოებამ ქართველი მაჰმადიანებისთვის

დაარსა პირველი ქართული სკოლა - ორკლასიანი სასწავლებელი. ეს სკოლა იყო ბათუმის კულტურული ძალების თავშესაფარი, სადაც ტარდებოდა ზეიმები; სკოლა ასრულებდა ბიბლიოთეკის, კლუბის, კულტურის სახლის მოვალეობას. ამ სასწავლო დაწესებულებამ უდიდესი როლი შეასრულა აჭარლების ეროვნული გათვითცნობიერების საქმეში.(იხ:სქემა-IV სკოლის ფოტო და მაკეტი, რომელიც დაცულია სიპ.აჭარის მუზეუმის ილია ჭავჭავაძის სახელობის მუზეუმში).

„ქართულმა საქველმოქმედო საზოგადოებამ“ დიდი დაბრკოლების მიუხედავად, აჭარაში ქართული სკოლების გახსნით მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა და დიდი სამსახური გაუწია აჭარის მოსახლეობას, მაჰმადიან და ქრისტიან ქართველთა მშობა-ერთობის გამყარებისა და განმტკიცების საქმეს. ოსმალეთის ეპოქაში შეჩერებული კულტურული განვითარება მე-19 საუკუნეში ქართველი მოღვაწეების დიდი ძალისხმევით კვლავ აღორძინდა, შემდგომი განვითარება კი მე-20 საუკუნის შუა ხანებიდან იწყება. ახალმა ხელისუფლებამ მოსახლეობის განათლების, კულტურისა და ყოფის გარდაქმნისათვის პირველი რიგის ამოცანად დასახა წერა-კითხვის უცოდინრობის და მცირემცოდნეობის ლიკვიდაცია. მთელს აჭარაში იხსნება წერა კითხვის უცოდინრობისა და მცირემცოდნეობის სალიკვიდაციო სკოლები.(იხილეთ: სქემა I, ცხრილი 1)იგი ეხებოდა 50 წლამდე ასაკის ადამიანებს. ამ პრობლემისადმი განსაკუთრებული ყურადღება იმითაც იყო განპირობებული, რომ 1921 წლისათვის წერა- კითხვა იცოდა მოსახლეობის 7%-მა. 1921 წ. აჭარაში იქმნება წერა-კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო კომისია. ჩატარდა წერა-კითხვის უცოდინართა აღრიცხვა, გამოიყო მასწავლებლები. უკვე 1921 წ. აჭარაში იყო 37 წერა-კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო სკოლა, რომელიც 787 მსმენელს აერთიანებდა. 1926 წლისათვის მუშაობდა 119 სალიკვიდაციო სკოლა 2394 მსმენელით, მათ შორის ქალი იყო მხოლოდ 205.1930 წ. აღნიშნული სკოლების რიცხვმა 399-ს მიაღწია, რომელშიც მეცადინეობდა 8 ათასამდე მსმენელი, აქედან მხოლოდ 945 ქალი. ასევე იქმნებოდა წერა-კითხვის უცოდინრობასთან მებრძოლი ორგანიზაცია (წერ-კუმსი). 1926 წ. ამ ორგანიზაციას ჰყავდა 2743 წევრი, რომლებიც გაერთიანებული იყვნენ 45 უჯრედში. 1921 წ. აჭარის რევკომმა შექმნა წერა-კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო კომისია. ჩატარდა წერა-კითხვის უცოდინართა აღრიცხვა, გამოიყო მასწავლებლები. უკვე 1921 წ. აჭარაში იყო 37 წერა-კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო სკოლა, რომელიც 787 მსმენელს აერთიანებდა. 1926 წლისათვის მუშაობდა 119 სალიკვიდაციო სკოლა 2394 მსმენელით, მათ შორის ქალი იყო მხოლოდ 205. 1930 წ. აღნიშნული სკოლების რიცხვმა 399-ს მიაღწია, რომელშიც მეცადინეობდა 8 ათასამდე მსმენელი, აქედან 945 ქალი. (იხ:სქემაII,ცხრილი2). შეიქმნა წერა-კითხვის უცოდინრობასთან მებრძოლი ორგანიზაცია (წერკუმსი). 1926 წ. ამ ორგანიზაციას ჰყავდა 2743 წევრი, რომლებიც გაერთიანებული იყვნენ 45 უჯრედში. აჭარის 131957 მცხოვრებთაგან წერა-კითხვის მცოდნე იყო 38952 (29,5%), მათ შორის, ქალი – 14590. უფრო დაბალი მაჩვენებელი ჰქონდა სოფელს, სადაც 81579 მცხოვრებიდან წერა-კითხვა იცოდა 8443 (10,3%), 38921 ქალიდან წერა-კითხვის მცოდნე იყო მხოლოდ 1907 (5%).(ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი,შრომები XV-ბათუმი)

1920-30-იან წლებში საბჭოთა ხელისუფლებამ ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტში წამოიწყო მასშტაბური კომპანია-წერა-კითხვის გაუნათლებლობის აღმოფხვრისათვის. ერთ-ერთი პირველი სკოლა ხელვაჩაური რაიონში, სოფელ ჩხუტუნეთში გაიხსნა. მასწავლებელი, რომელიც დაარსებიდანვე ამ სკოლას ხელმძღვანელობდა, გახლდათ ნიკოლოზ ქამუშაძე - დაიბადა საჩხერის რაიონის, სოფელი ქორეთში,- მუშაობდა აჭარასა და იმერეთში. მასთან ერთად მუშაობას იწყებს ეთერ რაზიკაშვილი. ამ პიროვნებამ დიდი ღვაწლი და ამაგი დასდო სკოლას, მოსწავლეთა სწავლების საქმეს. ეთერ რაზიკაშვილი გახლდათ ვაჟა ფშაველას ძმის - მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის - თედო რაზიკაშვილის ქალიშვილი. იგი დაიბადა გორის რაიონის სოფელ ხელთუბანში. გორის ქალთა გიმნაზიის წარმატებით დასრულების შემდეგ სამუშაოდ აჭარაში ჩამოვიდა სოფელ ჩხუტუნეთის ახლად დაარსებულ სკოლაში შეუდგა მოღვაწეობას. ამ პროცესში სპეციალური სასწავლო ცენტრები და წრეები იქმნებოდა სოფლებში, სადაც სწავლება ხშირად ღამის საათებში ტარდებოდა, რადგან დღის განმავლობაში მოსახლეობა სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობას ასრულებდა, მასწავლებლები დიდი სირთულეების მიუხედავად შეუჩერებლად მუშაობდნენ. მათ უწევდათ ადგილობრივ ოჯახებში სიარული, მოსახლეობის დარწმუნება და საჭიროების შემთხვევაში სახელმძღვანელო მასალების ხელნაწერად მომზადება. კამპანიამ ხელი შეუწყო განათლებული საზოგადოების ჩამოყალიბებას და რეგიონის სოციალურ-კულტურულ გარდაქმნას, რაც

მომავალში ეკონომიკურ განვითარებასა და ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას საფუძვლად დაედო. აღსანიშნავია, რომ ქართული სკოლა სოფ ყოროლისთავში გახსნილა ჯერ კიდევ 1909 წელს, მაგრამ კადრებისა და მოსწავლეთა სიმცირის გამო გაუქმებულია. კარგა ხნის შემდეგ, 1916 წლის მარტში, ჰაიდარ აბაშიძის ინიციატივით სოფელ ყოროლისთავში ისევ გაიხსნა სკოლა. სასკოლო შენობაც მალე გამოინახა. ეს იყო ჰაიდარ აბაშიძის პაპის, გენჯი ქიქავას საცხოვრებელი სახლი, რომელმაც მემკვიდრეობით გადასცა თავის ქალიშვილს - ჰაიდარის დედას. ასე გაიხსნა ხელვაჩაურის რაიონის ტერიტორიაზე პირველი ქართული სკოლა. სკოლის საზეიმო გახსნაზე ჰაიდარ აბაშიძემ მიმართა შეკრებილთ- „ჩვენო ძმებო, გაგვიძეხით წინ და გაგვიყვანეთ ნათელ გზაზე, რომ თქვენთან ერთად გავწიოთ ცხოვრების მძიმე უღელი, რომლითაც გავახარებთ ჩვენს ტანჯულ სამშობლოს და ტურფა სამშობლოსათვის წამებულ გმირებს. მაშ ვუსურვოთ გამარჯვება პირველ მერცხალს- დღევანდელ ეროვნულ სკოლას“. ყოროლისთავის პირველი ქართული სკოლის პირველი მასწავლებელი თავად ჰაიდარ აბაშიძე გახლდათ. უნდა აღინიშნოს, რომ აჭარისწყლის სახელმწიფო პედაგოგიურმა სასწავლებელმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა დაწყებითი სკოლებისათვის პედაგოგიური კადრების მომზადების საქმეში, რომლებიც გამოირჩეოდნენ საუკეთესო თეორიული და პრაქტიკული მომზადებით.

წარმოდგენილი გვაქვს აჭარის პედაგოგიური სასწავლებლების ქსელი და მათში მოსწავლეთა რაოდენობა 1930-31 და 1950-51 სასწავლო წლების დასაწყისის მდგომარეობით (იხილეთ: სქემა III). (თ.კომახიძე - ხელვაჩაურის (ბათუმის რაიონი) (განათლება, კულტურა, ჯანმრთელობა, ჰავა, კურორტები)- სს„გამომცემლობა აჭარა“-ბათუმი-2003.)

1922 წელს ხელვაჩაურში, სოფლის თავკაცმა იუსუფ ვარშალომიძემ სკუთარ საცხოვრებელ სახლში, საკუთარი სახსრებითა და ძალისხმევით გახსნა პირველი სკოლა, სადაც სწავლება თავდაპირველად მიმდინარეობდა თურქულ ენაზე. ხოლო 1923 წელს იუსუფ ვარშალომიძემ საკუთარი თანხებით სკოლისათვის დაიქირავა მასწავლებელი - ქსენია მშვიდობაძე, რომელმაც სოფელში პირველად ქართულ ენაზე დაიწყო მოსწავლეთა სწავლება. და ისევ იუსუფ ვარშალომიძის ძალისხმევით 1927 წელს სოფელში აშენდა დაწყებითი სკოლის შენობა. (ფოტო იხილეთ სქემა-V) აჭარაში ქართული სკოლების დაარსებას დიდი სიხარულით შეხვდა აჭარის მოსახლეობა. მიუხედავად მაჰმადიანური სასულიერო პირების წინააღმდეგობისა, სულ მოკლე ხანში ბავშვებით აივსო სკოლები. სოფელ თხილნარში პირველი დაწყებითი სკოლა გაიხსნა 1924 წელს. მასწავლებლად მუშაობდა პლატონ წილოსანი. შემდეგ სკოლას ხანძარი გასჩენია და სკოლა დამწვარა. სკოლა გახსნილა ხასან კარანაძის ოჯახში. 1930 წელს აუშენებიათ ახალი დაწყებითი სკოლის შენობა. 1935 წელს ამ სკოლის ბაზაზე აშენებულია ორსართულიანი შენობა 8 საკლასო ოთახით და გახსნილა არასრული საშუალო სკოლა. სოფელ ერგეში პირველი ქართული სკოლა გაიხსნა სელიმბეგ ბიბილეიშვილის საცხოვრებელ სახლში. როგორც მოგახსენეთ, აჭარის სოფლების სკოლებში სამუშაოდ მოდიოდნენ უმთავრესად დასავლეთ საქართველოდან- გურიიდან, სამეგრელოდან, იმერეთიდან) აქვე აღვნიშნავთ იმასაც, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე არცერთი ადგილობრივი მასწავლებელი არ იყო, ხოლო 1927 წლამდე- არც ერთი ადგილობრივი ქალი მასწავლებელი. (კომახიძე, II. ხელვაჩაურის (ბათუმის რაიონი) სს„გამომცემლობა აჭარა“-ბათუმი-2003.)

მართალია, სკოლების მშენებლობასა და ტექნიკური აღჭურვისათვის საჭირო სახსრები ჯერ კიდევ არ იყო საკმარისი, მაგრამ არსებული სიძნელეების გადალახვა ხორციელდებოდა პატრიოტ მასწავლებელთა უჩვეულო ენთუზიაზმით. მიუხედავად მათი მძიმე მატერიალური პირობებისა, ისინი დაკისრებულ მოვალეობას დიდი პასუხისმგებლობითა და მონდომებით ასრულებდნენ. კულტურული ცხოვრების აღმავლობა აჭარის დედასამშობლოსგან ჩამოშორებამ ძლიერ შეაფერხა. მაშინდელი განათლება მხოლოდ მაჰმადიანური რელიგიური ხასიათისა იყო. მედრესეებში ხოჯები და მოლები ასწავლიდნენ. მიუხედავად ამისა, როგორც გვამცნობს ზ. ჭიჭინაძე, იქ ხოჯები მეტ-ნაკლებად ცდილობდნენ ქართული წერა-კითხვის სწავლებას და თავის მრევლსაც ასე ასწავლიდნენ.

აღნიშნულ პერიოდში განსაკუთრებული პრობლემა იყო მატერიალური სიდუხჭირე, თუმცა უსახსრობის მიუხედავად, მასწავლებლები მთელს აჭარაში დიდი ენთუზიაზმით უფასოდ იღვწოდნენ. განათლების სფეროში დაწყებული აღმავლობის შედეგად 1923 წლისათვის ხელვაჩაურში, კერძოდ, აჭარისწყალზე, ფუნქციონირებდა 2 შრომის სკოლა, ხოლო 1924 წლისთვის კი ოთხწლიანი შრომითი სკოლა. გარდა ამისა, წერა-კითხვის შემსწავლელი სკოლე- ბი გაიხსნა აჭარისადმართში და ჩიქუნეთში

(კახიძე, 1974). მანამდე კი მთელ აჭარისწყლის მაზრაში მხოლოდ სამი სკოლა იყო – აჭარისწყალზე, მახუნცეთსა და ქვედა მარადიდში. აჭარისალმართის შრომის სკოლას შეფობას უწევდა ბათუმის გიმნაზიის საშეფო კომისია (კახიძე, 1974). ბათუმის ოლქში 6 დაწყებითი ქართული სკოლა გაიხსნა (კომახიძე, II, 2003). მათ შორის ორკომპლექტიანი იყო დაწყებითი სკოლა ყოროლისთავში, ხოლო ერთკომპლექტიანი სკოლა ჩხუტუნეთში (კახიძე, 1974; კახიძე ნ., 2008, №2; ბაბილოძე, 1975.)

აჭარის სკოლების გარემო შექმნილ მდგომარეობაზე ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის მასწავლებელ ნიკო ქამუშაძის წერილი, სადაც საუბარია თუ რა პირობებში უხდებოდათ მუშაობა სახალხო მასწავლებლებს, როგორ უშლიდნენ ხელს ქართული სკოლის დაარსებაში და რა ღონისძიებას ატარებდა ამ მხრივ „ქართული საქველმოქმედო საზოგადოება“. როგორც ნოკოლოზ ქამუშაძე აღწერს თავის მოგონებებში, - აჭარისკენ მიმავალი გზა მწვანე გორაკებს შორის მიიკლალნება, მაღალი მთები, ნამდები კი უცხვად აფრქვევენ არემარეს თავის სურნელებას. ტყე შრიალებს, კაკლის ხეები თავის ჩრდილში გვახვევენ. რაკრაკა ნაკადულები მახლობელ მაღლობთაგან მოსრიალებენ. მრისხანე წყალვარდნილები კლდე-ღრეს გიჟურად ეჯახებიან. ჩვენც მივედით დასახელებულ სოფელ ჩხუტუნეთში. მეორე დღეს მოველაპარაკეთ ხალხს, გავაცანით ჩვენი მოსვლის მიზეზი.“ როგორც ქამუშაძე აღნიშნავს თავის მოგონებებში, სახალხო მასწავლებლების დევნა აჭარაში არახალია, მეორე მხრივ საქველმოქმედო საზოგადოების აბუჩად აგდება, რადგან ქართული სკოლების გახსნას ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავდა - ცდილობდნენ თავიანთი ზრახვა სისრულეში მოეყვანათ და დაეხურათ ქართული სკოლები, მაგრამ საქველმოქმედო საზოგადოება მოხერხებულად შეხვდა- აიღო და დაითხოვა მასწავლებლები. ვნახოთ, შემდეგ რა იქნება“(გაზეთი, სახალხო ფურცელი № 609)

საბჭოთა პერიოდში პედაგოგების საქმიანობა არ იყო მხოლოდ ცოდნის გადაცემა – მათ საზოგადოებრივი ტრანსფორმაციის პროცესში განსაკუთრებული როლი ეკავათ. განათლების მთავარი ამოცანა წერა-კითხვის უცოდინრობის დამლევა, მცირემცოდნეობის აღმოფხვრა და მთელს ქვეყანაში ქართული სასწავლო დაწესებულებების აშენება და ქართულ ენაზე სწავლების გავრცელება. მართალია, სკოლების მშენებლობასა და ტექნიკური აღჭურვისათვის საჭირო სახსრები ჯერ კიდევ არ იყო საკმარისი, მაგრამ არსებული სიძნელეების გადალახვა ხორციელდებოდა პატრიოტ მასწავლებელთა უჩვეულო ენთუზიაზმით; მიუხედავად მათი მძიმე მატერიალური პირობებისა, ისინი დაკისრებულ მოვალეობას დიდი პასუხისმგებლობითა და მონდომებით ასრულებდნენ.

შემორჩენილია დანიშვნის ბრძანების ამონაწერი „, განათლების სახალხო კომისარიატის ბრძანება 180,23 ნოემბერი, 1930 წელი, №15.

დაინიშნოს სოფ. ყიზილთოფრახის მასწავლებლად ა/წ 25 ნოემბრიდან ამხ. ვლადიმერ ერმალოვის ძე ჯაველიძე. განათლების სახალხო კომისარი - ფარცხალაძე. (კომახიძე, II. ხელვაჩაურის (ბათუმის რაიონი) სს„გამომცემლობა აჭარა“-ბათუმი-2003.)

ბატონ ვლადიმერზე ძალიან დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია აჭარაში(ბათუმის რაიონი) მუშაობამ და ამიტომაც დაუწერია მოგონება, „ ორი წელი აჭარაში“. ვლადიმერ ჯაველიძის წერილი, რომელიც 1970 წელსაა დაწერილი, დაიბეჭდა მცირეოდენი შესწორებით და შემოკლებით ჟურნალში „მაჭახელი“. (სამეცნიერო-პოპულარული და საზოგადოებრივი ჟურნალი, „მაჭახელი“-N 6-7.-ბათუმი 2012-2013.) წერილი აგებულია აჭარაში, კერძოდ ახალსოფელში (მაშინდელი ყიზილთოფრახი), კირნათსა და მაჭახელაში პედაგოგიურ სარბიელზე მუშაობის შთაბეჭდილებებსა და მოგონებებზე. მოგონებებიდან ჩანს, რომ ბატონ ვლადიმერს 1930 წელს, 17 წლის ასაკში, ქუთაისის პედაგოგიური სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ დაუწყო მუშაობა აჭარაში. წერილში ვკითხულობთ: „ჩემს მისვლამდე სკოლას უძღვებოდა მასწავლებელი ნინა აფხაზავა, რომელიც სკოლის დაარსების(1928 წელი) სათავეებთან იდგა - და პირველმა აზიარა აქაური ბავშვები მშობლიურ დედა ენას. მან პირველად მუშაობა დაიწყო სოფელში არსებულ უბადრუკ მედრესეში, რომელიც შედგებოდა სამი პატარა ოთახისაგან. მედრესეს შენობა, რა თქმა უნდა, ხისა გახლდათ, ბარაკული ტიპისა, რომელსაც სამსაფეხურიანი კიბე გააჩნდა. სოფლის მედრესეში აქაური ხოჯა ბავშვებს ლოცვებსა და არაბულ ენას აზეპირებინებდა. ნინა აფხაზავამ, რომელიც მაშინ სრულიად ახალგაზრდა, 18 წლისა იყო, სწორედ ამ მედრესეში მოსიარულე 20 ბიჭი და რამდენიმე გოგონა მიიღო სკოლაში და ენერგიულად შეუდგა მათ სწავლებას. ჯერ კიდევ მუსლიმანურ სარწმუნოებითა და წეს- ჩვეულებებით გაჟღენთილ სოფელში

ისეთი ურთულესი საქმის წამოწყება, სკოლა და მოსწავლეთა აღზრდა, უამრავ სიძნელესთან იყო დაკავშირებული, მაგრამ ნინა არ შეუშინდა დაბრკოლებებს, და სულ მალე სოფლის დიდი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა.) მაგრამ როცა მოსწავლეთა რაოდენობამ იმატა (1930 წელი) და პირველ კლასში უკვე 18 მოსწავლე იყო, მეორეში-8., შემდეგ სკოლაში მოზიდული იქნა 10-ზე მეტი ბავშვი ნოლი ჯგუფისთვის. ამიტომ დასმულა საკითხი მეორე მასწავლებლის დანიშვნაზე. სოფ. ყიზილთოფრახის (ახლ: ახალსოფელი) სკოლა მოთავსებული იყო მაშინდელი სასოფლო საბჭოს შენობის ზემოთ, სამხრეთისკენ მიმავალ გზაზე. სკოლას პატარა დეღე ჩამოუდოდა, სადაც წისქვილი იდგა, 17 წლისამ დავიწყე მუშაობა და ჩემს ცხოვრებაში დიდი სიახლე იწყებოდა და დიდ შიშსაც განვიცდიდი, თუ როგორ შევეწყობოდი საქმეს. ჩემთვის ყველაფერი უცხო იყო. მშობლიურ გარემოს მოულოდნელად დავმორდი და აღმოვჩნდი სრულიად უცნობ და უცხო ხალხში. თან მქონდა ამ სოფელში მცხოვრები ეთემ ბათალოღლისა და და სურმანიძეების სახელზე მოწერილი წერილი, რომელსაც ხელს აწერდა ჩემი ნათესავი ბათუმიდან რემზი ხიზა და მისი მეუღლე ლუდმილა მგალობლიშვილი ბათუმიდან. წერილში ეწერა, რომ ყურადღება მოექციათ ჩემთვის. ეს კაცი თავზე მევლებოდა. ყველანაირად ცდილობდა ჩემს გამხნეებას. მეკითხებოდა: „ასე ახალგაზრდას, მასწავლებლობა ვინ მოგცაო“. მხიარულობდა და დიდ გულწრფელობას იჩენდა. გამომკითხა მისი ბათუმელი ნაცნობის რემზი ხიზას ოჯახის მდგომარეობა. ყიზილთოფრაღში (ახლანდელ ახალსოფელში) ცხოვრობდა სულეიმან ლეონიძე, რომელსაც ყველა პატივისცემით ეპყრობოდა. მას უყვარდა სასოფლო საბჭოს გვერდით გრძელ სკამზე ჩამოჯდომა, ირგვლივ შემოიკრიბებოდნენ გლეხები და იმართებოდა შესანიშნავი საუბარი. სალაპარაკო თემა იყო ჩვენი ცხოვრების მომავალი. ყველა გლეხი პატივისცემით მეპყრობოდა, ჩემი ახალგაზრდობის მიუხედავად,, მოკრძალებით მომმართავდა, რაც დიდად მსიამოვნებდა. ერთხელ სკოლაში მოვიდა, სადაც ცხოვრობდი და სადილად მიმიწვია. გულთბილად მესაუბრა. მეც ვაფასებდი მის გამჭრიახობას, უნარიანობას, სიდაბაისლეს. მიუხედავად იმისა, რომ სასკოლო განათლება არ ჰქონდა მიღებული. იგი ურჩევდა გლეხებს, რომ სკოლაში მიებარებინათ ბავშვები. ერთი სიტყვით, თავიდანვე დიდი ყურადღებით დავრჩი მისი მხრიდან. რამდენიმე დღე ისე შევეჩვიე მათ, რომ მათდამი სიყვარული დღესაც მახარებს, და ვინ იცის რამდენჯერ, ვისთვის არ მითქვამს ამ ამ შესანიშნავი დღეების შესახებ, რაც მე აჭარაში, ბათუმის რაიონის სოფლებში გამიტარებია. მეორე წელს გადამიყვანეს სოფელ კირნათის დაწყებითი სკოლის გამგედ. კირნათში იყო ოთხი კლასი, ცინცადის სახლში. სკოლისათვის მეორე სართულზე სამი საკლასო ოთახი გვეჭირა. მასწავლებელი ორნი ვიყავით- მესამე-მეოთხე კლასები- მე მეხარა, ხოლო პირველი- მეორე კლასები- რუხაძეს. მესამე- მეოთხე კლასში- 15 მოსწავლე იყო. ერთ მხარეს მეოთხე კლასელები ისხდნენ, მეორე მხარეს- მესამე კლასელები. სკოლა მდინარე ჭოროხის ნაპირას იყო განთავსებული. ცხოვრობდი მძეზის რამიზ და იბრაიმ ჯიხაძეების ოჯახში, მათ ეჭირათ ორსართულიანი სახლი მეორე სართული, პირველ სართულზე მათი ბიძია იაშა ჯიხაძე ცხოვრობდა. პატივისცემა და ყურადღება მქონდა რა თქმა უნდა მშობლიური. ჩემთვის ცალკე გამოყოფილი იყო ერთი ოთახი, ხოლო სასმელ-ნსაჭმელით უზრუნველყოფილი ვიყავი ამ ოჯახით. როცა სახლის მეპატრონეს ვთხოვე, რამდენი უნდა გადამეხადა ბინისა და სასმელ-საჭმელის ღირებულებაში, ეწყინა და შეწუხებულმა მითხრა: ისე, როგორ უნდა წავხდე, რომ ჩვენი სკოლის მასწავლებელს ფული გამოვართვა, განა ერთი კაცი დაავსებს ჩემს ოჯახსო. იბრაიმ ჯიხაძე უცოლშვილო ახალგაზრდა კაცი, ერთ ზაფხულს ჩემს სოფელში წავიყვანე-ასკანაში მშობლებს გავაცანი. დიდი სიყვარულით მიიღეს. როცა ქუთაისში დავბრუნდი სამუშაოდ, კავშირი იბრაიმს ჩემს ოჯახთან არ გაუწყვეტია. როცა დაქორწინებულა, მამაჩემს პირობის თანახმად, სოფელ ასკანაში ცასულა და მამაჩემს, პირობის თანახმად, რამდენიმე ფუტი ღვინო გაუტანებია. სოფელ კირნათში 1931 წლის თებერვლამდე დავრჩი. აქედან სამუშაოდ გადამიყვანეს აჭარის აღმართში (მაჭახელი) რაისკოლის გამგედ. რაისკოლა - რომელიც აერთიანებდა თემის ყველა სკოლას. 1932 წელს აჭარის აღმართში- განათლების განყოფილების გამგედ დავიწყე მუშაობა. აჭარის აღმართი მთიანი სოფელია, მაშინდელ პირობებში უგზოობა ძალიან დამაბრკოლებელი იყო სოფლებისათვის, მიხდებოდა ხან ერთ სოფელში ასვლა, ხან მეორეში, ყველგან იგრძნობოდა დიდი ლტოლვა - მისწრაფება განათლებისადმი. ვამოწმებდი სკოლებს და შეძლებისდაგვარად ჩემს ცოდნასა და გამოცდილებას ვუზიარებდი. მიუხედავად იმისა, რომ თემის სოფლების მასწავლებლებს გამოცდილება და სტაჟიც ჰქონდათ, ერთმანეთის მიმართ ძალიან კარგი დამოკიდებულება და შეწყობილი მუშაობა ჰქონდათ. აჭარაში მუშაობამ დიდი შთაბეჭდილება

მოახდინა ჩემზე. აქ გატარებულ დროს ყველაზე მეტად სასარგებლოდ ვთვლი მე ჩემს ცხოვრებაში. მე რომ დიდი გამოცდილება მქონოდა, უფრო მეტს შევძლებდი. მე იმ დროს მომიწია მუშაობა, როცა ხალხი ისწრაფვოდა განათლებისაკენ, მაგრამ არ იყო საკმარისი კადრები. სამსოფელოში ვიმუშავე, მრავალი ხალხი გავიცანი, ვნანობ, რომ მიღებული თაბეჭდილებები მაშინვე არ ჩავწერე- უფრო ზუსტი და სასარგებლო იქნებოდა.“(სამეცნიერო-პოპულარული და საზოგადოებრივი ჟურნალი „მაჭახელი“-N 6-7.-ბათუმი 2012-2013.)

წარმოდგენილი გვაქვს 1922 წლის 14 იანვრის აჭარის ასსრ საბჭოების პირველი ყრილობის რეზოლუციის ამონაწერი აჭარის განათლების სახალხო კომისარიატის მიერ ჩატარებული მუშაობის შესახებ:

„აჭარის საბჭოების პირველმა ყრილობამ მოისმინა მოხსენება სახალხო კომისარიატის მიერ ჩატარებული მუშაობისა და შემდგომი ამოცანების შესახებ. ყრილობა იწონებს კომისარიატის მიერ გადადგმულ ნაბიჯებს და მიუთითებს უახლოეს ხანებში ოლქის სკოლების გადადგმულ ნაბიჯებს და მიუთითებს უახლოეს ხანებში სკოლების გახსნის აუცილებლობაზე, ამასთან სკოლების კვალიფიციური კადრებით დაკომპლექტებაზე და მათი სასწავლო ნივთებითა და ინვენტარით დროულ მომარაგებაზე. პოლიტიკური განათლების დარგში კი ყრილობას საჭიროდ მიაჩნია მისი მუშაობის ადგილობრივ პირობებთან შეფარდება. ამასთან ყრილობა ადგენს, რომ სახელმწიფო ენად აღიარებული იქნას ქართული. (გაზ „უწყებანი“, №244, 1922 წელი.)

იმდროინდელ ქართულ პრესაში ხშირად ქვეყნდებოდა მასალები პედაგოგთა მეტად ცუდი ეკონომიური პირობების და უუფლებო მდგომარეობის შესახებ. ერთ-ერთი იმდროინდელი მასწავლებლის დღიურში ვკითხულობთ, ლაქია, ნოქარი და დარაჯი უფრო უზრუნველყოფილია, ვიდრე მასწავლებელი. სულ რაღაც 30 მანეთით თავიც უნდა ირჩინო, გამოიკვებო, ჩასაცმელ-ფეხსაცმელი შეიძინო და გაზეთიც გამოიწერო“. მიუხედავად ასეთი მძიმე მატერიალური პირობებისა, აქაურ მასწავლებელთა სასახელოდ უნდა ითქვას, ისინი მაინც განაგრძობდნენ მეტად საპასუხისმგებლო საქმიანობას, რასაც მოზარდის აღზრდა ჰქვია. უნდა აღინიშნოს, რომ მაშინდელი პედაგოგები ყველა ზეწოლასა და გაჭირვებას უძლებდნენ და განაგრძობდნენ თავიანთ კეთილშობილურ საქმიანობას.

დასკვნა. ამგვარად, 1920–1940 წლებში განათლების დარგში მოპოვებული იყო თვალსაჩინო წარმატებები. უწინარესად, ლიკვიდირებულ იქნა წერა-კითხვის უცოდინარობა. სკოლების ქსელი უზრუნველყოფდა სოფლად და ქალაქად სასკოლო ასაკის ყველა ბავშვის ჩაბმას სწავლებაში. განსაკუთრებით დიდი წვლილი შეიტანეს აჭარაში წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის საქმეში სახალხო მასწავლებლებმა, რომლებიც მოვლენილი იქნა საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან. მიუხედავად ყოველგვარი მატერიალური პირობებისა, ისინი დაკისრებულ მოვალეობას დიდი პასუხისმგებლობითა და მონდომებით ასრულებდნენ. საგრძნობლად ამაღლდა მოსახლეობის განათლების დონე, დაძლეულ იქნა ფსიქოლოგიური ბარიერი. მოსახლეობამ ირწმუნა, რომ სკოლის, ცოდნის გარეშე შეუძლებელია სამეურნეო-ეკონომიკური და სოციალურ-კულტურული პრობლემების გადაწყვეტა.

ლიტერატურა:

1. თეიმურაზ კომახიძე - ხელვაჩაურის (ბათუმის რაიონი) (განათლება, კულტურა, ჯანმრთელობა, ჰავა, კურორტები)-სს.,გამომცემლობა აჭარა“-1,ბათუმი-2003.
2. სამეცნიერო-პოპულარული და საზოგადოებრივი ჟურნალი,„მაჭახელი“-N 6-7.-ბათუმი 2012-2013.
3. კახიძე ნ. „ჯაველიძე ვლ. „ორი წელი აჭარაში (ახალსოფელი, კირნათი, მაჭახელი), -ჟ. „მაჭახელი, 2012-2013, №6-7, გვ. 7-13
4. გრიგოლ ბაბილოძე. სახალხო განათლება აჭარის ასს რესპუბლიკაში (1921-1957 წწ.). ბათუმი-1958
5. ბაბილოძე გრ, ნარკვევები განათლებისა და კულტურის ისტორიიდან, გამომცემლობა: „საბჭოთა საქართველო“, ბათუმი-1975.
6. გობრონიძე ა, იაკობ გოგებაშვილი და აჭარა, გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარა“,ბათუმი.1970
7. შრომები XV- ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი-ბათუმი - 2021
8. განათლება, მეცნიერება, კულტურა და რელიგია აჭარაში 1921–1990 წლებში.თავი მეცამეტე: 1. შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი-ბათუმი - 2021
9. ნ. ჩელებაძე-განათლება და კულტურა ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტში. ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი-ბათუმი - 2021.

სქემები:

ქალაქი, რაიონი	წერა-კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო სკოლები			წერა-კითხვის მცირეწოდნობის სალიკვიდაციო სკოლები		
	სულ	მსმენელთა რაოდენობა	შოთა შორის, ქალი	სულ	მსმენელთა რაოდენობა	შოთა შორის, ქალი
ხელო	135	2000	1000	50	1000	200
ქელა	67	1000	483	30	500	100
ქობულეთი	100	1490	812	50	900	250
ბათუმის რაიონი	120	1824	819	45	800	200
ქბათუმი	38	686	386	45	800	250
სულ აჭარაში	460	7000	3500	220	4000	1000

I. წერა-კითხვისუცოდინრობისა და მცირემცოდნეობის სალიკვიდაციო სკოლებისა და მსმენელთა შესახებ ინფორმაცია-1934 წელი

სასწავლო წელი	სკოლების რაოდენობა				მოსწავლეთა რაოდენობა			
	დაწყებითი	რვაწლიანი	საშუალო	სულ	1-4 კლასები	5-8 კლასები	9-10 კლასები	სულ
1931-1932	281	30	-	311	19283	2740	-	22023
1932-1933	257	32	3	292	19441	3288	80	22809
1934-1935	298	33	6	337	20974	3546	600	25120
1936-1937	300	50	8	358	22246	5338	894	28388
1939-1940	299	61	24	384	22059	7563	1886	31508

II. სასწავლო დაწესებულებებისა და მოსწავლეთა რაოდენობა- 1931-1940 წწ

